

Mi volt az a „tokaji orvosi föld”?

„*Ob culturam vinearum optimarum nobile oppidum, nobilitatem quoque & terrae medicinali conciliabit.*”
„Ez a nemes város a legjobb borok termelésével szerzett nemességét még a gyógyító földdel is össze fogja kötni.”
(Fischer, Daniel: De terra medicinali..., 1732, § XXVI.)

Magyary-Kossa Gyula (1929–1940) *Magyar orvosi emlékek* című művében említi, hogy a XVI–XVIII. században gyógyszerül alkalmaztak egy kőzet- vagy talajféleséget, amelyet „tokaji orvosi föld”-nek (*terra medicinalis Tokayensis*) neveztek.

Magyary-Kossa orvostörténeti művének IV. kötetében (pp. 92–93.) ismerteti azt a könyvet, amely teljes egészében a tokaji földről szól. Ennek szerzője Daniel Fischer késmárki orvos, a könyv 1732-ben jelent meg Wratislaviában (Breslau, ma: Wrocław). A címe magyar fordításban a következő: *Orvosi értekezés a tokaji gyógyító földről, amelyet némely vegyészek aranytartalmúnak tartottak*. Az ismertetés szerint a föld a *terra sigillata* közé sorolható. Sok betegség, rosszindulatú lázas bajok, mérgezések, pestis, vérhas, hasmenés ellen szedték, de vérzés helyi csillapítására is használható volt. Az ismertetésben szerepel az a követelmény is, hogy a jó földnek nem szabad savas vízben erősen pezsegnie. Lelőhelyéről Magyary-Kossa azt emeli ki, hogy a jó minőségű föld Tokaj városától nyugatra található. Fontosnak tartja: Fischer cáfolja azt a babonát, hogy a tokaji borban arany volna, hasonlóképpen a tokaji földben sincs arany, csak esetleg fénylő piritiszemcsék.

Ebben a munkában megkíséreltem kideríteni, hogy a mai kőzettani felfogásunk szerint milyen képződménynek felel meg a tokaji föld.

A TOKAJI FÖLD ELSŐ ISMERT EMLÍTÉSE

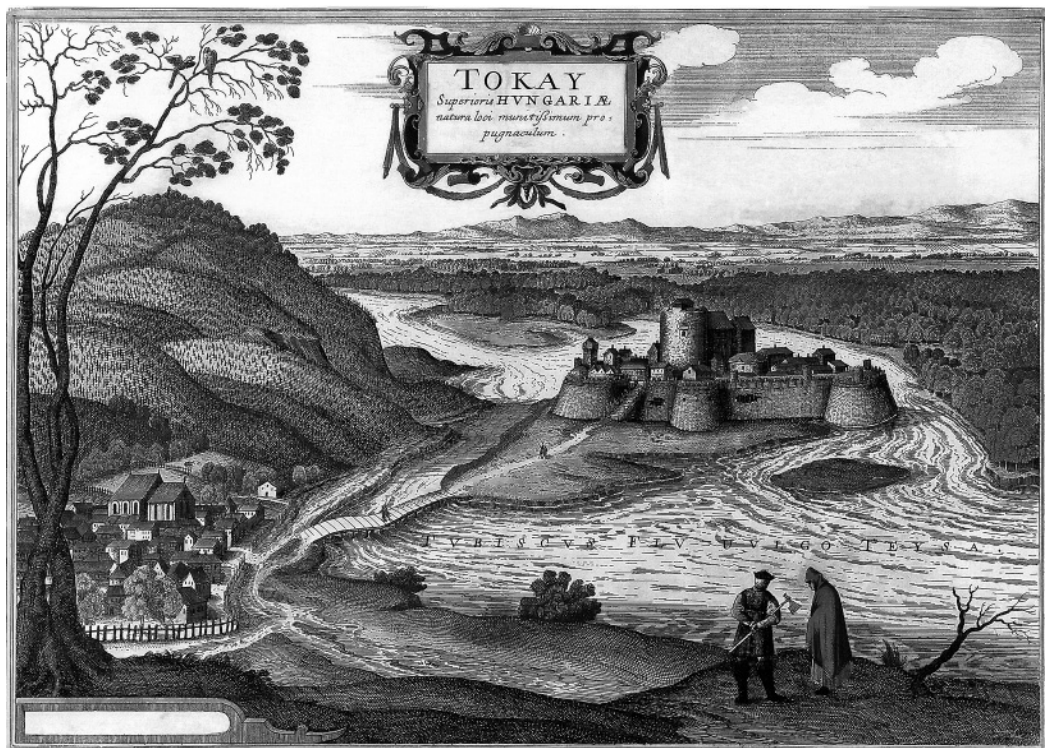
Magyary-Kossa művének III. kötetében (p. 226.) a tokaji föld köszvény elleni sikeres felhasználásáról említ egy esetet, amelyet egy levélben találunk leírva 1573-ból (Paczóthy János levele). Ekkor lényegében gyógyiszapként, külsőleg használták, erős ecetben felforralva, de a korabeli levél szerint „*a testi nyavalyák minden fajtája ellen jó*”. Már itt is megemlítik azt a tulajdonságát, hogy a nyelvhez érintve ahhoz hozzátapad. Magyary-Kossa egy régebbi orvostörténeti könyvre, Weszprémi István (1774–1787) művére hivatkozva megjegyzi, hogy a tokaji föld valószínűleg *terra sigillata (bolus)*.

AZ ELSŐ NÉMET NYOMTATOTT HÍRADÁSOK A TOKAJI FÖLDRŐL

Daniel Fischer (1732) könyve szerint (§ XXV.) a tokaji földről való legrégebbi nyomtatott híradás Johann Crato von Krafftheim (1519–1585) breszlai származású német orvos *Commentarii de vera praecavendi...* című művében található (német eredetije: megjelent 1585-ben). Ebben latin fordításban a következő olvasható:

„Multis in locis maxime in Hungaria ad Tockavium bolus effoditur colore russo, quali & bolus ille verus describitur. Eo magno cum successu usus sum saepe, & plus profuisse observavi, quam terram sigillatam, quae fere quotannis dissimilis ebullit, & aliter praeparatur.”

Magyarul: „Sok helyen, főleg Magyarországon Tokajban vörös színű bolust ásna ki, amelyet valódi bolusnak írnak le. Ezt nagy sikerrel, gyakran alkalmaztam, és megfigyeltem, hogy jobban használ, mint a terra sigillata, amely majdnem évenként másnak mutatkozik, és másként készítik elő.”

Tokaj látképe, G. Hoefnagel metszete, 1595 (Wikipedia)

Johannes Crato von Krafftheim (Breslau, 1519–Breslau, 1585) annyira jó orvos lehetett, hogy a XVI. században három császár, I. Ferdinánd, II. Miksa és II. Rudolf is nagy bizalommal volt iránta, és udvari orvosának választotta, annak ellenére, hogy az ellenreformáció központjának számító császári udvarban mindvégig megtartotta hitvalló protestáns hitét. Az általa írottaknak megfelelően nagyon valószínű, hogy a tokaji földet a császárok gyógyítására is felhasználta.

Hasonlóan írt a tokaji földről Sennertus is (1618). Daniel Sennert (Breslau, 1572–Wittenberg, 1637), szintén sziléziai, breslauer származású híres orvosra és kémikusra Fischer többször hivatkozik a könyvében (a tokaji földről: § XXV.). Az idézet *Epitome naturalis scientiae* című könyvében található, a *De Terris* (A földekről) szóló fejezetben (Lib. V. Cap. I. p. 351.). Szövege a következő:

„Habetur enim bolus Tockaviensis in Ungaria, quem instar butyri in ore dilabi, & omnes notas veri boli Armeni habere atq; ad catarrhum valde profuisse, scribit Crato, in Epistolis,

et longé praefert bolo Armeno hodierno, etiam illi, qui Imperatori ex Turcia allatus erat. Eundem plurimis in peste Viennae profuisse, se reipsa comperisse, testatur.”

Magyarul: „Magyarországon található a tokaji bolus, amelyről Crato a leveleiben [Epistolae] azt írta, hogy mint a vaj szétmállik a szájban, minden tulajdonsága megegyezik az igazi örmény boluséval, és hurut ellen nagyon hasznos. Messze megelőzi a mostani örmény bolust, és azt is, amelyet a császárnak Törökországból hoztak. Tanúsítja, hogy sokaknak használt a bécsi pestisjárvány idején, és ezt ő maga tapasztalta.”

Fischer (§ XX.) több más kortárs német szerzőt is említ, akik a tokaji földről írtak orvosi könyveikben. Ezek közül kiemeli még Valentinusnak *Musaeum Musaeorum* című művét. Ez egy 1704-ben kiadott, nagy természettudományi összefoglaló munka volt, amelyet Michael Bernhardt Valentini (Giessen, 1657–Giessen, 1729) giesseni professzor írt.

AZ ELSŐ ANGLIAI NYOMTATOTT HÍRADÁS A TOKAJI FÖLDRŐL

A tokaji föld első nyomtatásban megjelent angliai említését nem kisebb jelentőségű helyen találjuk, mint az angol Royal Society folyóiratának, a *Philosophical Transactions*nak rögtön az első kötetében, amely 1665-ben jelent meg. Fischer ezt is idézi (§ XX.). A híradást egy meg nem nevezett „érdeklődő orvos” (*inquisitive physician*) Németországból érkezett levele alapján közlik, aki nemcsak egy több németországi ásványt és egy magyarországi földet (a tokaji földet) tartalmazó jegyzéket, hanem mindegyikből mintát is küldött. A rövid szöveget érdemes teljes terjedelmében magyar nyelven közölni:

„Egy magyar Bolusról, amelynek hatása azonos a Bolus Armenus hatásával. Ugyanaz a személy megjegyezte azt is, hogy a Bolus Armenus és a Terra Silesiaca mellett Magyarországon is található egy föld a Tockay folyó mellett, amelyet erről Bolus Tockaviensisnek neveznek. Ennek ugyanolyan jó orvosi hatása van, mint bármelyiknek az előző kettő közül, és jósága miatt azon a vidéken a tapasztalat annyira ajánlja, mint amennyire Craton kívül Sennertus is.”

A híradásban szereplő *Bolus Armenus* (örmény bolus) és *Terra Silesiaca* (sziléziai föld) abban a korban a gyógyászati célokra legjobbnak tartott földfélések voltak. Mint látható, az illető beküldő sem volt egészen tisztában a földrajzi viszonyokkal, mert a *Tockay* névről azt gondolta, hogy az egy folyó neve, de magát az anyagot jól ismer-te, és nagyon hasznosnak tartotta. Mint már említettük, a szövegben szereplő Crato és Sennertus a kor híres orvosai voltak.

Of an Hungarian Bolus, of the same Effect with the Bolus Armenus.

The same person gave notice also, that, besides the *Bolus Armenus*, and the *Terra Silesiaca*, there is an Earth to be found in Hungary about the River *Tockay*, thence called *Bolus Tockaviensis*, having as good effects in *Physick*, as either of the former two, and commended by experience in those parts, as much as it is by *Sennertus* out of *Crato*, for its goodness,

*A Philosophical Transactions 1665. 1. kötetében
megjelent híradás angol szövege*

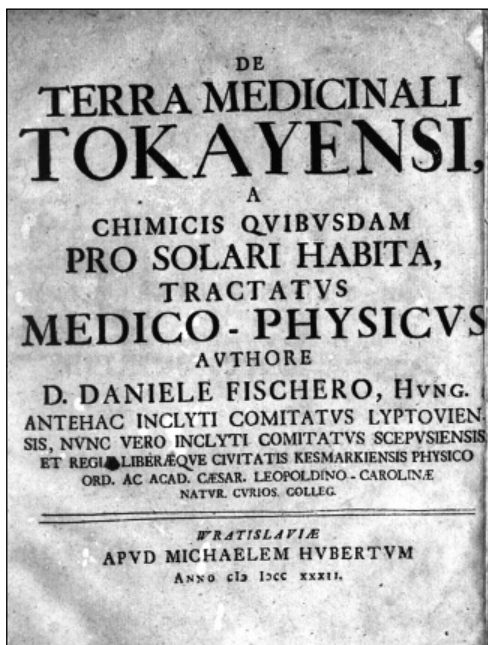
DANIEL FISCHER (1695–1746) ÉLETE ÉS MUNKÁI

A tokaji földről szóló könyv szerzőjének, Daniel Fischernek az életét Tarnai Andor (1956) kis tanulmányából ismerhetjük meg. 1695-ben született Késmárkon, apja ott volt evangélikus lelkész. Ő maga Wittenbergben tanult 1713-tól 1718-ig, ahol orvosi doktorátust szerzett. Itthon először szülővárosában lett orvos, majd Liptó megye „fizikusa” lett Liptószentmik-

lósón. Végül gr. Csáky Zsigmond főispán hívására visszakerül Késmárkra, ahol Szepes vármegye főorvosának nevezik ki. Nemzetközi tudományos elismertségének jele, hogy 1719-ben az Academia Naturae Curiosorum, a későbbi Leopoldina tagjának választják (Magyarországról Köleséry Sámuellel egyszerre).

Első nagyobb műve 1722-ben jelent meg *Commentationes...* címen, amelyben – többek között – a földi hő eredetét a pirit és víz reakciójával hozza kapcsolatba. Teológiai elmélkedései során kifejti, hogy a teremtéskor már kellett anyagnak lenni, amelyet Isten tovább formált. Ez után a környezetében megfigyelt érdekesebb természeti jelenségekről írt több munkát, így a szepesi cseppkövekről és kövesítő ásványvizekről, a szepesi gránátokról, a fenyőből nyerhető balzsamokról. Ebbe a sorba illeszkedik a tokaji föld leírása is 1732-ből. Tokaj Késmárkról nézve „helyi jelenségnek” számított, mert a tokaji bor kereskedelmének fő útvonala Késmárkon ment keresztül, a város polgárainak hathatós részvételével. Nagyon kárhozhatja azt a gyakorlatot, hogy a hazai orvosok külföldről, főleg Sziléziából hozatnak be ilyen földet, amikor a hazai éppen olyan jó, vagy még jobb minőségű volna. Német származása, és a főleg Breslau központú német kultúrkörhöz való kapcsolódása ellenére általában jellemző művére a magyar hazafiúi öntudat. Hungarus mivoltát már a könyv címlapján hangsúlyosan feltüntette: „AVTHORE D. DANIELE FISCHERO, HVNG.”

Még ugyanebben az évben, 1732-ben egy természettudományos folyóirat, az *Acta Eruditorum Pannonica* tervét hirdette meg, amely a „természeti dolgokat és eseményeket, a hazai betegségeket” lett volna hivatva tárgyalni. Terve támogatás hiányában nem valósult meg. Utolsó, félbemaradt művében a magyarok kiváló orvosi alkatát tárgyalja (*De ingenio Hungarorum*). 1746-ban átutazóban, Debrecenben éri a halál. Papp Gábor (2002) az ásványtan korai hazai úttörői között tartja nyilván.

Daniel Fischer „De terra medicinali Tokayensi” című könyvének címlapja

DANIEL FISCHER KÖNYVÉNEK RÉSZLETES ISMERTETÉSE

A *De terra medicinali Tokayensi...* című latin nyelvű munka széles kultúrtörténeti keretbe ágyazva tárgyalja a hasonló orvosi földek használatának történetét az ókortól kezdve, a tokaji előfordulásokat, az ott kiásott anyag makroszkópos tulajdonságait, laboratóriumi viselkedését és orvosi hatásait.

Fischer az egész könyv mottójául egy olyan idézetet választott a már említett Sennertustól, amely a földből származó anyagok hasznosságának megítélésénél a genesis és a kísérletek jelentőségét hangsúlyozza:

„Praestat terrarum vires potius generi, quam loco adscribere, & quamque ex sua natura aestimare, terrarumque vires experimentis probare.”
(SENNERTVS Ep. Nat. Sci. Lib. 5. C. I. 351. [1618])

„Jobb a földek hatását inkább a keletkezésnek, mint a lelőhelynek tulajdonítani, és inkább a természetük alapján megbecsülni, és jobb a hatásukat kísérletekkel bizonyítani.”

Részletesen tárgyalja az ókorban is ismert, hasonló gyógyhatású földeket. A leghíresebb ilyen föld a *terra Lemnia* (lemnoszi föld) volt, amelynek használatáról Galenus számolt be Kr. u. 167-ben. Ezt a földet az Égei-tenger északi részén fekvő Lemnos szigetén (ma: Limnosz) bányászták, Hephaestias város környékén. A nyersen kibányászott anyagot pasztillákká formázták, és talán előtte kezelték is. Az így formázott anyagra pecsétet nyomtak, és így árulták. Ezért lett a neve *terra signata* vagy *terra sigillata* (jelzett vagy pecsételt föld). Az előkészítés egy vallási szertartás keretében történt a lemnoszi Diána-templomban. A pecsét egy kecskebakot ábrázolt, ami Diána jelvénye volt. A könyv írása idején is még használatban volt a lemnoszi föld, de ekkor már a török császár jele volt a pecséten. Egy mostani tanulmány (Hall, Photos-Jones 2008) szerint Limnosz szigetén miocén tufa és trachandezit láva található, ennek elváltozási terméke a „*lemnoszi föld*”. A laboratóriumi vizsgálatok szerint fő agyagásványai a montmorillonit és kevesebb kaolinit, de timsót is tartalmazhatott.

Később más helyről eredő földeket is lepecsételtek, és a lelőhelyre jellemző jellel láttak el (§ XXI.). Fischer a lemnoszi föld mellett számos más, ókorban ismert gyógyító földet is felsorol, pl. Málta, Számosz és Hiosz szigetéről stb. (§ XIX., XX.). Szintén az ókor óta ismert, híres gyógyító földfeleség volt az *Armeniae bolus* (örményországi bolus). Fischer megjegyzi, hogy az Armenia név itt tulajdonképpen Kappadóciát jelenti. Ez a fiatal vulkáni vidék a történelmi Örményország része volt.

Ezekhez jött a XVI. században felfedezett *terra Silesiaca* (sziléziai föld), amelyet először a felfedezés helyéről, Striga sziléziai városról (latinul: Strigonium, németül: Striegau, ma lengyelül: Strzegom) *terra Strigoniensis*nek neveztek (MacGregor 2013). Abban a korban Magyarországon széles körben ezt használták az orvosok, és Fischer Dániel fő célja éppen az volt, hogy ez helyett inkább a tokaji föld terjedjen el.

A lelőhely ismertetését Tokaj város leírásával kezdi. Különösen áldott hely, ahol nemcsak a legjobb bor terem, de még ez a kiváló orvosi föld is. A szőlőhegy nagyon szép, néhány szép ház is van a városban, de az utcák sárosak, és a Tiszán, Magyarország híres folyóján túl rémítő és puszta erdőket (*horridas et desertas silvas*) láthatunk. A legjobb orvosi tulajdonságú föld a Keresztúr felé eső dombon vagy hegyen van (§ XXVI.).

Legrészletesebben egy olyan lelőhelyet ír le, amely a Tokaji-hegy nyugati oldalán, a szőlőkben található:

„... *terra... pro varietate locorum varia. Sic enim in vinea quadam oppidi praelaudati ad occidentem vergente praefantiflima habetur...*”

„A föld... helyenként változó. A legkiválóbb az előbb említett városnak [Tokajnak] a nyugat felé ereszkedő szőlőiben található.”

Itt kétféle színű anyag van, fehér és vörös (*alba et rufa*). Ezek a földek kenhetőek, kenőcsz-szerűek (*unguinoso*), amit bárki rögtön megérezhet, ha megtapintja őket. A kenhetőséget a latin *smegna* szóval fejezi ki, amely a görög *smegma* kifejezésnek felel meg. Ez rokonságban van a latin *smecticus*, azaz a görög *smektikos* szóval, ahonnan a szmektitek neve származik. Az anyag településéről azt írja, hogy réteges vagy sávós, a vörös rétegek vastagabbak, mint egy láb vastagok, míg a fehér rétegek fél hüvelyknyiek. A vörös rétegben vannak fehér foltok, de fordítva nem. A vörös és a fehér rész nem választható el egymástól. Az anyag nem túl szilárd, nem túl magasról kemény lapra ejtve apró darabokra esik szét. Valószínűleg porózus, mert a nyelvre tapad, és nagyon finomszemcsés, mert a fog alatt szétmorzsolva csak kevésbé serceg, a nagy része a szájban szétolvad (§ XXVII.).

Egy kevésbé jó minőségű változatot a várostól északra, szintén a szőlőkben ásnak ki:

„*In parte oppidi septentrionali itidem in vinea alia quoque eruitur terra.*”

„*A város északi részén, szintén a szőlőben ásnak ki másféle földet.*”

Ebben igen apró piritszemcsék csillognak (§ XXIIIX.). Egy kicsit tovább menve már orvosi célra nem alkalmas földet lehet találni. Ez is törekeny, de durvább szemű, nem kenhető, inkább nyálkás, és több homokszemcsét tartalmaz. A nyelv ehhez is tapad. Porozitása olyan, mint a horzsakőé (*pumex lapis*). Ellentétben az igazi *terra Lemni*ával, ez a kezét megfesti.

Távolabb északra még rosszabb minőségű föld került elő.

A begyűjtött földeket kiterjedt laboratóriumi kísérleteknek vetette alá (§ XXX.). A kísérletek célja az volt, hogy meghatározza az anyag lényegét, keletkezésének módját és az orvosi gyakorlatban való használhatóságát (*investigatio essentiae...*, *modique generationis, atque ad certiore usum in praxi medica*). Ez a célkitűzés hasonló a Sennertustól származó mottóhoz, de ez lehetne egy mai ásványtani labor jelmondata is.

Szembeszáll azonban egy korábbi szerző, J. Kiesslingius véleményével, aki szerint minden olyan föld, amely édes vagy savas vízben pezseg mint meszes föld, mérgezőnek tekintendő. A XXVII. §-ban leírt, legjobb minőségű földet különböző oldószerek hatásának tette ki (§ XXXI.). Ez a föld emberi nyálban kisebb zúgással azonnal a legfinomabb szemcsékre esik szét. A legerősebb borecetben (*acetum vini*) lassabban és nem érzékelhető pezsgéssel esik szét. Salétromsavban (*spiritus nitri*) alig volt észlelhető a pezsgés. A kénsav (*spiritus vitrioli*) nem okozott látható változást. Erős salétromsavban (*aqua fortis*) pezsgéssel apró szemcsékre esett szét. A leggyorsabban sósavban (*spiritus salis*) oldódott. A fehér változat leggyorsabban nyálban és édesvízben esett szét és pezsgett, a barna változat a legerősebb borecetben. (A vegyszerek latin nevének értelmezésében Balázs Lóránt [1996] könyvét hívtam segítségül.)

Az egy hónap után bepárolódott massa az edény alján csak földnedvességet tartalmazott, és a mocsaras helyeken látható festékre hasonlított (vas-oxid-réteg a vizek felszínén?). Ezt tűzön desztillálva már semmilyen *spiritust* nem tudott kinyerni. A száraz és elporított földből mágnessel kis fémes szemcséket tudott kivonni, és fénylő piritet figyelt meg.

A TOKAJI FÖLD HELYE A MAI ÁSVÁNYTANI RENDSZEREKBE

A történelmi leírások alapján a tokaji föld valamilyen nagyon finomszemű, laza, vas-oxidokkal festett agyagféleség lehet, amely vízben könnyen diszpergálódik, jól kenhetővé alakul, de a savakra nem nagyon reagál, tehát karbonáttartalma kicsi lehet. Orvosi használata talán főleg jó adszorpciós tulajdonságain alapult.

Az így jellemzett anyag mai ásványrendszertani helyét keresve a Fischer Dániel könyvében említett nevekből indulhatunk ki. Szabó József *Ásványtan* könyvében (1893) a *terra sigillata* és *terra Lemnia* neveket a sphragidit nevű agyag-féleséggel hozza kapcsolatba (sphragis = pecsét, görög). A sphragidit itt leírt tulajdonságai nagyon hasonlítanak a tokaji föld tulajdonságaihoz: „Sárgás, barnás, szürkés; néha rozsdapettyes. Érdes, a nyelvhez kissé tapad; vízzel pépet alkot.” (p. 529.) Ez szerinte a víztartalmú alumínium-szilikátok közé tartozik, amint a közölt elemzésből is látszik, „*van benne alkali*”, 3,5% Na₂O. Mindezek alapján a sphragidit esetében a mai rendszertan szerint valami szmektit-félét tartalmazó agyagra kell gondolnunk, amelyet vas-hidroxid vegyületek festenek meg.

A tokaji föld jellemzésére használt másik név a *bolus*. Ezt azonban a mai ásványtanok (pl. Bognár 1995, Szakáll 2005) általában nem a szmektit-csoportba sorolják, hanem a kaolin-csoportba tartozó halloysitként értelmezik, amelyet több-kevesebb limonit fest meg.

A LELEŐHELY

A tokaji föld lelőhelyét keresve Fischer művéből csak körülbelüli tájékoztatást kapunk. A mai tudományos fogalomrendszer és a hagyományos ismeretek között nagyon jó áthidalást ad Szabó József 1866-ban megjelent Tokaj-Hegyalja-monográfiája. Ő még ismerte a *bolus* (a *ból*) fogalmát, és ennek dolgozata függelékében külön kis tanulmányt szentelt.

A *bólt* Tokajtól északra, a „*Patkó nevű kőbányában*” találta meg. Az anyag leírása jól egyezik a tokaji föld tulajdonságaival: „*Világos sárgásveres, májbarna és csaknem fehér. A nyelvhez erősen tapad.*

Agyagszaga erős.” „*Barnás veres..., törése egyenetlen, fénytelen vagy finoman földes. Vízben sercegéssel szétesik. Forrasztócső előtt nem olvad, de fekete lesz. Savval nem pezseg.*” Közli kémiai elemzését is, amelyből kitűnik nagy víztartalma. Települését a következőnek figyelte meg: „*A trachytos Rhyolith-tuskók közötti hézagot tölti ki.*” A friss kőzet és a hasadékban levő *ból*, „*nem mutatnak átmenetet*”.

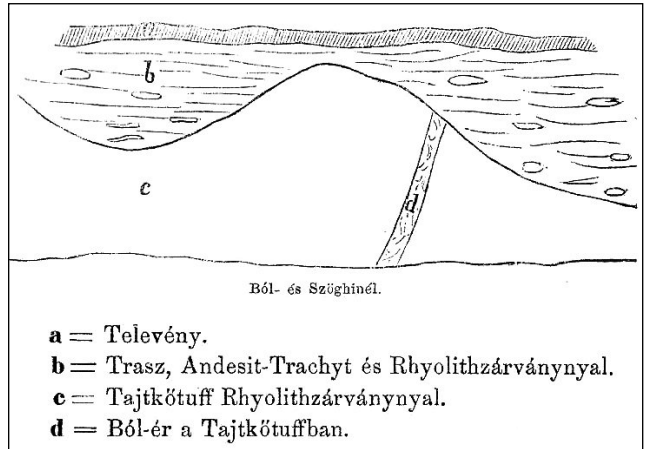
Egy másik lelőhelyet „*Szöghinél a Bodrog parton*” (= Szegi) írt le. Ennek anyaga „*valami vel setétebb, de különben külleme hasonló*”. Ennek településéről szelvényt is közöl.

Szabó József szerint a „*ból*, „*nem mállástermény*”, hanem „*iszap alakjában alul feltódult*” anyag. Ez a megfogalmazás azonban csak nagy bizonytalansággal tekinthető hidrotermális eredetnek.

Szabó József a hegyaljai térképezése során gyűjtött anyagokból egy értékes gyűjteményt adományozott a Sárospataki Református Kollégiumnak (Németh Z. 2016). Ebben megtalálhatók a *bolus* bágyadt viaszfényű, vas-oxidoktól barnás-vöröses színű, porózus darabjai is.

Valószínűleg a Patkó-bányában lévő *bolus*-szal azonos anyagot mutat egy ábra Szakáll Sándor és szerzőtársai (2016) *Magyarország ásványai* című könyvében, amely „*Rózsaszínes halloysit dáciton*”, lelőhelye pedig: „*Tokaj, Kopasz-hegy*” (p. 427., 14.13. ábra). Szakáll Sándor szíves közlése (2016) szerint a „*könyvben látható halloysit a tokaji Patkó-bányából származik*”. Azt is megemlíti, hogy ezt az anyagot nevezték régen *bolus*nak. Előfordulásának földtani körülményeiről a következőket írja: „*A tokaji Nagy-hegyen a dácit repedéseiben található ez az anyag, sokszor üvegopál (hialit), vas- és Mn-oxidok társaságában, minden bizonnyal hidrotermás eredetű, plagioklászok átalakulási terméke lehet. Manapság is gyűjtethető a nagyobb feltárásokban/kőfejtőkben.*”

A tokaji Nagy-hegy tömegét mai ismereteink szerint riodácit alkotja. Ezen nyirok és fekete lösz települ. A csúcs körül elég nagy kiterjedésben a nyirok van a felszínen, mert a lösz lepusztult. A nyirok általában alig tartalmaz karbonátot (Gyarmati 1974). A tokaji földnek megfelelő anyagot a hegy más részein is, Szabó József megállapításaival összhangban, a riodácit repedéseiben kell keresni.

**A szegi boluselőfordulás („Ból-ér”) szelvénye
Szabó József (1866) szerint**

Viczián István

Irodalom. Balázs Lóránt: A kémia története. I–II. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 1075 p.; Bognár László: Ásványnévtár. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1995. 345 p.; Crato von Krafftheim, Johannes: Ordnung der Praeservation: Wie man sich zur zeit der Infection vorwahren, Auch Bericht, wie die rechte Pestilentz erkandt, vnd curirt werden sol. Jetzo aber alles mit fleiß auff's new vbersehen, vnd corrigiert. Feyerabend, Franckfurt am Mayn. 1585. – Latin fordítás: Commentarii de vera praecavandi et curandi febrem pestilentem contagiosam ratione (fordította: Martin Weinreich); Fischer, Daniel: De terra medicinali Tokayensi tractatus medico-physicus. Apud Michaellem Hubertum, Wratislaviae, 1732. 144 p.; Gyarmati Pál: Tarcál – Tokaj. Magyarázó a Tokaji-hegység földtani térképéhez. 25 000-es sorozat. MÁFI, Budapest, 1974. 67 p.; Photos-Jones, E., Hall, A. J.: Accessing past beliefs and practices: The case of Lemnian earth. Archaeometry 2008, 50, 6, 1034–1049.; Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. III. Adattár 1000-től 1700-ig. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1931. 522 p.; Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. IV. Adattár 1700-tól 1800-ig és pótlás. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1940. 254 p.; MacGregor, A.: Medicinal terra sigillata: a historical, geographical and typological review. In Duffin, C. J.; Moody, R. T. J.; Gardner-Thorpe, C. (eds.): A History of Geology and Medicine. Geol. Soc. Spec. Publ. 2013, No. 375, 113–136, London; Németh Zoltán: Szabó József gyűjteménye a Sárospataki Református Kollégium gimnáziumában (Abstract). A Magyarhoni Földtani Társulat vándorgyűlése, Sárospatak. Az előadások összefoglalói. 2016. p. 67.; Papp Gábor: A magyar topografikus és leíró ásványtan története. Topographia Mineralogica Hungariae 7. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2002. 444 p.; Sennert, Daniel: Epitome naturalis scientiae. Caspar Heiden, Witenbergae, 1618. 643 p.; Szabó József: Tokaj-Hegyalja és környékének földtani viszonyai. Függelék: a Ból. Math. Term.tud. Közl. 1866, 4, 297–303.; Szabó József: Ásványtan. 4. újból írt kiadás, Franklin-Társulat, Budapest, 1893. 665 p.; Szakáll Sándor: Ásványrendszertan. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2005. 336 p.; Szakáll Sándor, Fehér Béla, Tóth László: Magyarország ásványai. Geolitera, Szeged, 2016. 523 p.; Tarnai Andor: Fischer Dániel és az első hazai folyóirat terve. Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai 35. Budapest, 1956. 18 p.; Valentini, Michael Bernhardt: Musaeum Musaeorum, sive Descriptio Rerum naturalium, praecipué in Indiis nascentium. Frankfurt, 1704. (Tokaji föld: Lib. I. Cap. I. § 8. p. 3.); Weszprémi István: Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae. I–IV. Lipsiae–Viennae, 1774–1787; – 1665: Of an Hungarian Bolus, of the same Effect with the Bolus Armenus. Philosophical Transactions 1665–1666, 1, 11

Konferencia Bodrogszerdahely földjéről és népéről

A „Bodrogszerdahely földje és népe” című konferenciáról

Nagy sikerű, élénk érdeklődéssel kísért konferenciát rendezett a Kazinczy Ferenc Társaság 2016. november 24–25-én a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeumban.

Bodrogszerdahely – ma: Streda nad Bodrogom – Szlovákiában a Felső-Bodroglak második legnagyobb községe. 2011-ben 2239 lakosából 1216 magyar és 842 szlovák volt. A Bodrogon átívelő közúti hídtól délre, a síkság és a magaslatok találkozásánál kialakult település. Nyugatról a folyó holtágai szegélyezik, keletről a Tarbucka dombjai határolják. A település területe a paleolitikum óta lakott. A régészeti feltárások során a honfoglalás kori sírokból jelentős leletanyag került elő 1938–1941 között. Első írásos említése 1273-ból való. Legjelentősebb birtokosai az évszázadok során a Szerdahelyi, a Bocskay és a Vécsey családok. Jelentős műemlékei a Karmelitánus Szűz Mária római katolikus templom, a Szent Mihály arkangyal görög katolikus templom, a Vécsey-kastély, a Maillot-kúria, Nepomuki Szent János kőszobra, az I. és II. világháborús emlékművek. A község szép fekvése, a vizek közel-